

*Dr. Perczel Olivér, főlevéltáros, kutató
Budapest Főváros Levéltára, Erőszakutató Intézet,
Szentés-Budapest*

Az 1919-es magyar-román háború Szentés határában

Absztrakt

Az első világháborút lezáró fegyverszünet az Osztrák-Magyar Monarchia szétesését, egyúttal a Kárpát-medencében több mint 1000 éve fennálló Történelmi Magyarország szétDarabolását is jelentette. Az országot az Antant által létrehozott utódállamok hadseregei fokozatosan elfoglalták. Közülük, a román csapatok térhódítása bizonyult a legnagyobb mértékűnek, akik Erdély és a Tiszántúl megszállása után a dél-dunántúli területeken kívül szinte az ország egészét birtokba vették. Magyarország 1918-1920-as román megszállása hozta el a magyar társadalom számára a háború borzalmait és következményeit, brutális tömeggyilkosságokat, megalázó botoszásokat, valamint az ország és a lakosság kifosztását.

A román megszállás a civil lakosságot is érintő fegyveres összecsapásokkal kezdődött és a harcok a Tisza vonalán több hónapon át folytatódtak. A frontvonal közelében élők megtapasztalták a lövedékek tényleges pusztításait, az összedőlő épületek és a felrobbantott hidak látványát. Alábbi tanulmányomban a Tisza déli szakaszán 1919 nyarán lezajlott harci eseményeket mutatom be újonnan előkerült levéltári és múzeumi források valamint korabeli szereplők visszaemlékezéseinek segítségével.

Előzmények

Az I. világháború végén az Osztrák-Magyar Monarchia küldöttsége 1918. november 3-án Padovában fegyverszüneti megállapodást írt alá. A magyar Károlyi-kormány november 13-án egy különbékét írt alá az antanttal – az ún. belgrádi katonai konvenciót – amelynek rendelkezései szerint a magyar haderő köteles volt a Szamos felső folyása-Beszterce-Maros–

Baja–Pécs–Dráva vonalra visszavonulni. A szerződés lehetővé tette a román hadsereg számára az erdélyi behatolást a kijelölt demarkációs vonalig. Ezzel Erdély sorsa megpecsételődött, területének fele – benne Székelyföld – elveszett. A konvenciónak eleget téve a román csapatok fokozatosan elfoglalták a városokat, és 1919 tavaszára egész Erdély a birtokukba került.

A világháborút lezáró béketárgyalások 1919. január 18-án kezdődtek Párizsban, ahol az erdélyi román térfoglalást tudomásul vették, sőt, február 19-én újabb demarkációs vonalat is meghatároztak. A széles demilitarizált zóna nyugati kiterjedése már a Vásárosnamény–Debrecen–Gyoma–Hódmezővásárhely–Szeged vonalig terjedt. A magyar hadsereg köteles volt elhagynia az utasítás szerint a kijelölt területeket. Az erről rendelkező jegyzéket Fernand Vix francia alezredes közölte a magyar kormánnyal 1919. március 20-án. Az újabb legális román térfoglalás lehetősége Károlyi Mihály bukását okozta, aki másnap átadta az ország vezetését a kommunista Kun Béla kezébe. A Tanácsköztársaság is visszautasította a Vix-jegyzék aláírását, ami kiváló ürügyet szolgáltatott a román hadsereg számára az újabb magyarországi hadjárat indítására. A bolsevizmus elleni harcra hivatkozva a román királyi hadsereg alakulatai április 16-án átlépték a demarkációs vonalat. Valójában a román politikának Magyarország megszállásával kettős célja volt: az 1916-os titkos bukaresti szerződésben meghatározott határvonal elérése és biztosítása, valamint az ország leszerelése, vagyis kifosztása. Mivel háromszoros túlerőt képviseltek a magyar (a székely és a vörös) hadsereggel szemben, csapataik megállíthatatlannak bizonyultak. Hiába voltak védekező harcok Csucsánál, Kocsordnál, Létavértesnél, Nagykállónál, Kabánál, Békésnél, április végére a román csapatok a Tiszáig hatoltak előre.¹

Ugyanakkor, április 30-án Kun Béla békeajánlattal kereste meg az antantot, amelyben felajánlotta a Vix-vonal elfogadását és a kormányának átalakítását. Az ajánlatot a román fél elutasította, mivel – a lapokban megjelent magyarázat szerint – Kun nem tartotta be a hivatalos formulát, azaz, hogy nem békekövetek által, hanem szikratávíron érkezett az ajánlat. De a békekísérlet azért sem volt elfogadható a román kormányzat számára, mivel a Tanácsköztársaság kormánya nem volt elfogadott az antantnak. Sőt, a román hadvezetőség május 3-án ultimátumszerű követeléseket adott át a békeajánlatra. Teljes leszerelést (minden fegyver, 1800 mozdony, 4100 személyautó, 40 000 teherszállító vagon, az összes hajó, 500 teherautó) átadását követelték. Az ultimátum teljesítéséig, a román hadsereg a Tisza vonalán marad és Csap, Tokaj, Tiszapolgár, Tiszacsege, Tiszafüred, Kiskőrös, Szolnok, Csongrád, Szeged városok túlsó partjainál hídfőt létesítenek. A szerződés 4. pontja szerint pedig

¹ Magyarország román megszállásáról lásd Perczel 2024.

hadseregük csak akkor hagyja el a Tisza és az etnikai határ – vagyis az 1916-os bukaresti szerződés – vonalát, amikor a magyar kormány ratifikálja ezt a „békeszerződést.”² A magyar kormány számára természetesen nem volt elfogadható az ultimátumszerű ajánlat ezért a harcok folytatódtak és a Tisza frontvonallá változott.

Állásharcok a térségben

A megszállt Tiszántúlon két román hadtest működött. A Máramarostól Abádszalóig tartó szakaszt az északi hadtest (Grupul de Nord), míg az Abádszalóktól a Maros-torkolatáig tartó szakaszt a déli hadtest (Grupul de Sud) felügyelte. A Tiszántúlon állomásozó román erők 6 gyalog és 2 lovashadosztályt tettek ki, pontosan 92 zászlóalj, 58 lovasszáhad, 80 és fél üteg – azaz 60000 puska, 12000 kard és 322 löveg volt az erejük. Velük szemben, az ideiglenes határnak nyilvánított Tisza túlsó oldalán – a Vörös Hadsereg átszervezése után – Algyőből Kisköréig az I. hadtest védekezett Vágó Béla népbiztos parancsnoksága alatt, míg Kiskörétől északra a Landler Jenő által irányított III. hadtest állta be magát.³ A Tisza legdélebbi frontvonalára a 2. hadosztályt rendelték, feladatuk pedig a folyó átkelőinek – a csongrádi hídnak és a kompátkelőnek – a biztosítása volt. A 2. hadosztály 46 zászlóaljból állt és 63 üteggel rendelkezett (22000 puska, 222 löveg).⁴ Feladatuknak megfelelően a hadosztály április 27-én átkelt a Tiszán és megszállta Szentest és Mindszentet. Azonban a román hadsereg április 29-én megtámadta és a Tisza túlsó partjára űzte a vöröskatonákat, akik így 30-ára a folyó túlsó partján, a csongrádi oldalon foglalták el állásaikat. Így az április 30-án erősítésként, Ceglédre érkező munkászászlóalj már csak a Tisza parti védekezésben vett részt. A ceglédi katonák látták el a Csongrád alatti nagy Tisza kanyartól a Szent István kompátkelő közötti 8 km-es partszakasz védelmét.⁵ A közúti és egyben vasúti hidat a vasas rohamszakasz és egy géppuskás szakasz védte.⁶

Másnap a városban megrendezték a május elsejei ünnepséget, habár az a háborús helyzet miatt csak egy nagygyűlésre korlátozódott. A csoportosulás így sem volt veszélytelen, mivel azt a Tisza túlsó partjáról a román hadsereg belövésekkel zavarta meg. A becsapódó gránátok miatt a tömeg eredeti helyéről, a Városháza előtti térről a távolabbi Erzsébet szálloda környékére vonult át. Amíg május elsején a városban buzdító beszédek hangzottak el, a vöröskatonák fedezékeket, figyelőpontokat építettek, a híradósok pedig az egyes harcállásokat telefonvonallal

² Ormos 2020. 259–260.

³ Fogarassy 1966. 335–337.

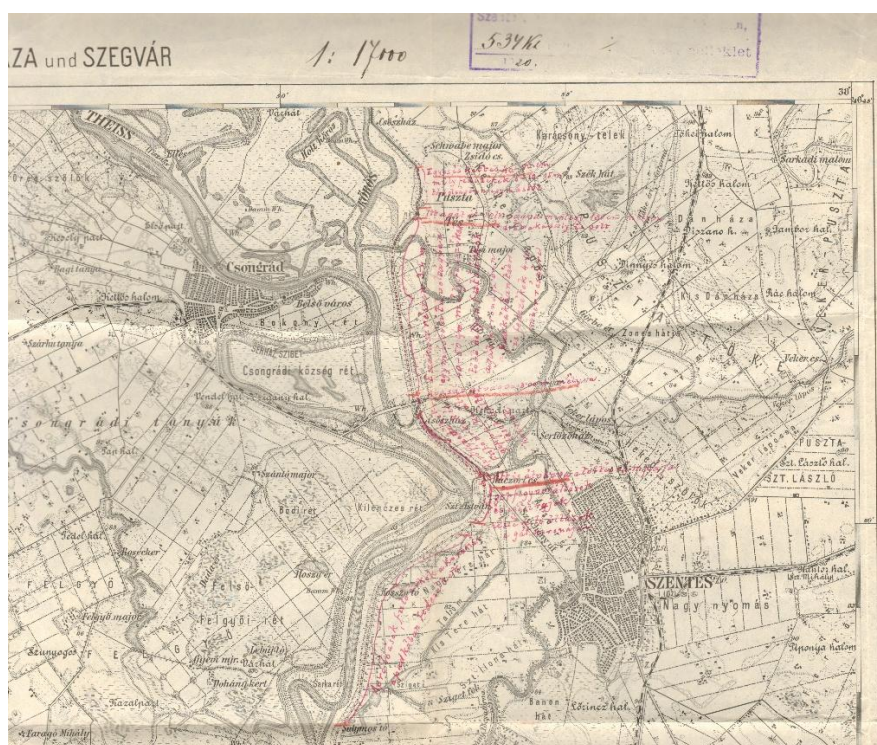
⁴ Fogarassy 1990/2. 290.

⁵ Akkor még nem épült fel a mai közúti híd, az átkelést kompközlekedés segítette. A Szent István kompátkelő a mai szabadtéri Tisza strandhoz vezető úttal szemben – a mai Szt. Júpát hajóháznál – működött.

⁶ Pataki 1969. 69.

kötötték össze. A városban a katonai műveletek miatt szünetelt a tanítás. Az iskolákban a vöröskatonaság csapatait helyezték el, a Központi Elemi Népiskola egyik részében a Közélelmezési Hivatal működött, a másik részében műszaki csapatokat, a Polgári Fiúiskolában pedig árkászokat szállásoltak el, míg az alakulatok élelmezését a város látta el.⁷

A Tisza gátjának stratégiaiul fontos helyszínein mindkét hadsereg védműveket – géppuskafészeket, kezdetleges lövészárkok rendszert – alakított ki. Szentes határában, a román katonák a Kurca torkolattól délre a gátakon végig lőállásokat, fedezékeket, futóárkokat, megfigyelőpontokat, drótkadályokat hoztak létre, és gépfegyver állást építettek ki Szegvár és mindszennt mellett is.⁸ A román tüzérségi tüzet Csongrádról négy ágyú viszonzta, amelyből kettőt a temetőben, kettőt pedig a laktanya környékén helyeztek el. A lövéseket a gimnázium padlásán és a templomtoronyban szolgáló megfigyelők irányították. A gátra nyíló utcák végén, a töltésekbe beásva egy-egy géppuskás őrködött a folyó felett és biztosította a lakosságot a meglepetésszerű támadásokkal szemben. A lövészeken kívül a partot egy szakasz felügyelte állandó járőrtevékenységgel. A vörös csapatok helyi irányítását az Iskola utca végén lévő házból (ma a Tari László múzeum épülete) végezték.

Védelmi állások 1919 nyarán Szentes és Csongrád között. Jelzete: HL I. 89. VKF. I. csop. 15494/1920

⁷ Perczel 2021b. 128–130.

⁸ HL I. 89. VKF. I. csop. 15494/1920. 23. doboz. Jelentés a vörös uralomból visszamaradt, Tisza menti erősítésekről, gátrombolásokról. Szeged, 1920. július 15.

Aznap délben, a túlsó part elhagyatottsága miatt 30-32 vöröskatona átkelt a hídon, ám amint átértek a folyó másik oldalára, a román katonák erős puskatűzzel fogadták őket. A csoport csapdába esett és súlyos veszteségeket szenvedett el. Mivel a hidat tűz alatt tartották a románok, a visszavonulás csak a folyón át volt lehetséges. A hídon átkelve halt hősi halált a század zászlótartója, Matkovics József, akinek holttestét a román katonák – elrettentésül – a hídról lelógatva felakasztották. Néhány vöröskatona a vízzel borított ártérben lévő fák ágain keresett menedéket, majd az éjszaka sötétjét kihasználva a hídon át menekült vissza a csongrádi oldalra. A sikertelen átkelést követően a ceglédi egységek újabb támadást indítottak. A védőszakasz másik részén, tüzérségi tűz fedezékében, hajókon keltek át a túlsó partra. Az átkelést követően sikerült elfoglalniuk a román hadsereg egyik raktárát és 4 vagon löszert, más hadifelszerelést, géppuskát és ökröket zsákmányoltak. A vöröskatonák vesztesége a visszavonulás során egy halott és tíz sebesült volt.⁹

Ezt követően a közvetlen a Tisza partjánál elhelyezkedő Csongrád városa frontvárossá alakult, lakosai megtapasztalták a háború közvetlen pusztítását és traumatizáló, sokkoló hatását. Május 5-én délelőtt fél 11-től délután 3 óráig ágyúkkal lőtték a várost, amely a lakosság számára rendkívül félelmetes hatású volt: *„Ez alatt a 4 óra alatt a legnagyobb lelki szenvedéseket élte át Csongrád város békés lakossága.”* írta egy korabeli lap.¹⁰ Az ágyúzás – a lakosság megfélemlítésén túl – jelentős anyagi kárt és két civil személy halálát is okozta.¹¹ A magyar katonák a gát oldalában jól kiépített biztonságos fedezékeikben várták a román támadást. Nyújtó Ferenc szakaszvezető így emlékezett a bombázásra: *„...dél körül igen erős tüzérségi tüzet kaptunk, pergőtűz volt az ágyúból olyan, mint az olasz harctéren egy csöndesebb napon, de itt ez igen nagyra számított, mert minden pillanatban robbant egy-két ágyúgolyó, azonban a földözékeink olyan nagyon jól voltak beásva a gátakba, hogy szinte semmi kárt nem tett bennünk ez a tüzérségi pergőtűz.”*¹² A tüzérségi előkészítés után a román csapatok megkísérelték az áttörést a hídon, de próbálkozásuk a vöröskatonák puska- és géppuskatűzében összeomlott. A támadást a vöröskatonák várták és gyakorlatilag csapdába csalták a román katonákat. Az esetre Nyújtó így emlékezett: *„...fölvezényeltek egy századot a hidra, egy nagyobb csapat katonát, egy őrmester vezette, egy nagy hosszú szál ember, és nálunk végig szaladt a parancs, hogy nem szabad löni, be köll őket engedni a híd közepére. [...] Idegtépő percek voltak ezek, majd a mikor az 500 métert megtették a hídon, mert ez volt ugye fele a*

⁹ Pataki 1969. 70–73.

¹⁰ Ágyútűzben. *Tiszántúli Proletárok Lapja*, 1919. május 7. Idézi Géczi–Labádi–G. Tóth 1987. 244.

¹¹ MNL CSVML CSL V.73.b. 4327/1919. Jelentés az árvák számára szervezett gyűjtésről.

¹² Nyújtó Ferenc visszaemlékezése. KM TA 664-69.

*hídnak, hát eltelt vagy 10 perc, ahogy azok menetben, kettős rendekben jöttek a hídon és a híd közepén nem nagyon kellett már vezényszó, egyszerre megszólalt a nyolc géppuska, ami a mienk volt, és a zászlóalj emberei az összes puskákkal elkezdtek lőni a románokat. Senki nem tudott a hídról visszamenni, aki rajta volt az ott maradt.”*¹³ Ugyanakkor amikor a hídon megindult a román csapatok átkelése, a folyón is megpróbálkoztak az átjutással. Azonban a híd két oldalán lévő szakaszok a csónakokat vették célba, és a váratlan ösztűz miatt a csónakok – súlyos veszteséggel – mind visszafordultak.¹⁴

A magyar győzelmet az újságok is megírták, a hivatalos lap szerint az ütközet után a hídon 30-40 román katona holtteste hevert.¹⁵ Sőt, a román támadás összeomlását követően az átkelőhöz érkezett a Vörös Hadsereg egyik páncélvonata is, amely a román holttestekig robogott, majd – a további próbálkozások megakadályozását alátámasztó szándékkal – tüzérségi tüzet zúdított a Tisza románok által tartott oldalára. A vonat demonstráló ereje hatott: az esetet követően nagyobb átkelési kísérletre nem került sor. Az oszlásnak indult román holttesteket a vöröskatonák egy csapata, pár nap múlva – az elviselhetetlen hullabúz miatt – éjszaka a folyóba dobta.

A visszavert támadást követően a románok fegyverszüneti javaslatot küldtek Csongrádra, melyet a helyi munkástanács május 8-án tárgyalta. A román parancsnok feltételei azonban elfogadhatatlanok voltak, így azt a helyi direktórium visszautasította, a harcok pedig folytatódtak.¹⁶ A román csapatok másnap Mindszentnél újra próbálkoztak. A május 6-i tüzérségi párharc a községben riadalmat és komoly károkat okozott, ezért néhány napra a tanítást is szüneteltették. A római katolikus templomot itt is megfigyelőpontként használták, emiatt a tüzérség állandó célpontja volt. A templom épületét 69 ágyúlövedék érte, de – szerencsére – ezek legtöbbjét kiskaliberű ágyúból lőtték ki, illetve a gránátok nagy része nem robbant fel,¹⁷ így az épület és a környéken álló házak viszonylag kevésbé károsodtak.¹⁸

A párizsi békekonferencia nagyhatalmainak utasítása ellenére a román csapatok időnként megpróbálkoztak az átkeléssel, így a harcok továbbra sem szüntek meg. Május 9-én Csongrádnál ismét megpróbálták átkelni a román csapatok, de a magyar vöröskatonák ezúttal

¹³ Uo.

¹⁴ Pataki 1969. 73.

¹⁵ Jelentés a Vörös Hadsereg helyzetéről. *Vörös Újság*, 1919. május 7. 5.

¹⁶ Gát 1979. 81.

¹⁷ Nagy 1996. 225–226.

¹⁸ A templom épületében – szomorú mementó gyanánt – még ma is látható két falba fűródott ágyúgolyó. Lásd csongradcsanadkincsei.hu.

is visszaverték őket. A Tiszán levonuló árvíz ellenére másnap, 10-én a román katonák ismét Mindszentnél kísérelték meg az átjutást, de ott sem jártak sikerrel.¹⁹

Azokban a vészterhes napokban még természeti katasztrófa is fenyegetett, hiszen a folyó megemelkedett vízszintje miatt Szentesen és Csongrádon is áradástól lehetett tartani, a gát mögött 30 cm-rel már a víz hömpölygött. A csongrádi lakosság egy része pánikba esett és a gátnak az ágyúlövedékek általi összeomlásától tartva elmenekült. *„El lehet képzelni, nekünk Csongrádon lakóknak a lelkiállapotát, mikor ilyen szituáció mellett a túlsó oldalról a román hadsereg ágyúzni kezdi a várost, s félni lehet, hogy gránátjai egyike a Tisza töltésbe kerül, amelynek szintjétől így is csak néhány cm-nyire van már a víz. Idegvesztő volt a helyzet, s családok százai menekültek Csongrádról ki a határba, szőlőkbe, vagy a Félégyházi országút mentén levő tanyákba.”*²⁰ írta le a feszült helyzetet az akkor ott tartózkodó élelmezési biztos, Jócsák Kálmán.

Szentes is kelepcebe került: minden oldalról el volt vágva, ráadásul a román parancsnok nem engedélyezte az árvízmentesítő munkálatokat – a háborús övezetnek tekintett gáton tartózkodni ugyanis tilos volt. Május 10–14 között a helyzet kritikusra fordult, bármelyik pillanatban számítani lehetett gátszakadására. A tanács felkészülve a legrosszabbra úgynevezett vízvész biztosokat nevezett ki, a város különböző pontjain pedig menekülési pontokat jelölt ki. Közel nyolcvan tutaajt ácsoltattak, és azokat az alacsonyabban fekvő, veszélyeztetett utcákban helyezték el. Nehezítette a védekezést, hogy a gát erősítését csak a külső oldalon, a víz felől lehetett elvégezni, amit az ellenséges lövések megakadályoztak.²¹ A vöröskatonák, miután érzékelték a közeledő természeti katasztrófát, május 11-én megpróbáltak tűzszünetet kieszközölni az ellenségtől. A békekövet fehér zászlajára azonban a román katonák rálöttek, mire a töltések fölött újabb tűzharc kezdődött.²²

Az árvíz Szolnokot is fenyegette, és a város megmentése érdekében a magyar katonai vezetés stratégiai döntést hozott, amely a csongrádiakat és a szentesieket is érintette. Néhány vöröskatona csónakkal átevezett a túlsó partra és május 13-án Tiszasasnál három helyen felrobbantotta a gátat. A gát 50 méter hosszan szakadt át, amelyet azonban az óriási víztömeg 300 méteresre kitágított.²³ A robbantás következtében a nagyvárosok megmenekültek, ám a lezúduló óriási víztömeg elmosta Tiszasast, Tiszaugot, Szelevényt és a Szentes külterületi

¹⁹ Fogarassy 1966. 338.

²⁰ Jócsák Kálmán: Egy élet a harcok tüzeiben. PIL V. 867. 109. öe. 325–326.

²¹ *Alföldi Újság*, 1919. május 10. 2.

²² Fejér–Kiss 2008. 334. Fejér–Kiss 2019. 63–68. Perczel 2021a. 106–108.

²³ HL I. 89. VKF. I. csop. 15494/1920. 23. doboz. Jelentés a vörös uralomból visszamaradt, Tisza menti erődítésekéről, gátrombolásokról. Szeged, 1920. július 15.

bökényi lakosok házait. A gát átvágásáról, az elöntött Tiszazugról pár nap múlva érkeztek az első tudósítások. A víz 7-8 méter magasan, 30 ezer holdnyi területen áradt szét a vidéken. Tiszasasból csak a templom tornya látszott ki, ott sokan áldozatul estek a gátszakadásnak. Csépan csak a mélyebben fekvő házakat öntötte el a víz, a magasabban fekvő településrész házait nyúlzással sikerült megvédeni. Május 14-én a Körös is átszakította a gátat, akkor Szelevény falu került víz alá. A település szinte teljesen megsemmisült, csak 13 háza nem omlott össze. A bajba jutott embereket gőzhajó vitte át Csongrádra, a szentesi határhoz tartozó bökényiek a töltéseken kerestek menedéket, és napokig várakoztak a széles gáton, míg egy komp elszállította őket.²⁴

Habár a fenyegető árvízveszély elmúlt, a harcok megpróbáltatásai Csongrád-Szentes között tovább folytatódtak. Gyakoriak voltak az átlövöldözések, átkelési kísérletek, a szembenálló felek kisebb akciókkal, fogolyjejtésekkel, átcsapásokkal nyugtalanították egymást. A megszállt területről időnként kisebb román egységek keltek át a folyón és portyázásokat hajtottak végre. A Csongrádhoz tartozó Nagyréten, a várháti iskolánál két román járőr a tanítói szobát baltával feltörte és onnan aranyórát, takarót, távcsövet, cukrot, gyufát, evőeszközt, szivart és más ingóságokat vittek el.²⁵ A harci tevékenységek új formáját szenvedték el a város szélén állomásozó vöröskatonák május 19-én, amikor a megszállók repülőgépről is támadták őket.²⁶

Román katonák a csongrádi Tisza parton, 1919 nyarán. Tari László Múzeum, Csongrád. A kép leltári száma ismeretlen.

²⁴ Perczel 2021a. 106–108.

²⁵ A betörő románok. *Csongrádi Proletár*, 1919. május 17. 2.

²⁶ Bernád 1991b. 33. Czírók 2011. 349. Fogarassy 1966. 338.

Az április vége óta szinte folyamatos ágyútűztől Csongrád jelentős károkat szenvedett. A lövedékek több esetben épületeket, lakberendezéseket rongáltak meg, s a helyiek jószágait is megtizedelték. A gyakori folyó fölötti átlövések a polgári lakosságot és az állatokat is veszélyeztették. Kuncsák János lovával éppen aratott, amikor egy golyó az állat hasába fúródott és a 14 ezer koronát érő ló elpusztult. Egy másik alkalommal Sinkó Antalnét lőtték meg, aki a földjén dolgozott. Az asszonyt fejlövés érte, súlyos állapotban vitték kórházba. A Körös-torok mellől leadott átlövések több civil áldozatot követeltek,²⁷ és a polgári áldozatokon kívül az ágyúzás az épületekben is komoly károkat okozott. Egy becsapódó lövedék például lerombolta a plébánia bal szárnyát.

A szárazföldön kívül a harcok a folyóra is kiterjedtek. A Szent János kiserdő alatt, a kikötőben több gőzhajó, hat stég és két uszály állomásozott. Az egyik gőzhajót páncélos hajóvá alakították át és erről a Körös-torokban megbújó román tüzérségi egységekre lövéseket adtak le. A román lövészek azonban bemérték és elsüllyesztették a hajókat. (kép – elsüllyesztett hajók) A Tisza gáti harcokra és a vízen zajló tüzérségi párbajra így emlékezett a 38. vörösdandár egyik katonája: „*A csongrádi tanyákra mentünk egy hét múlva. Ahogy közeledtünk a város felé, egyre hangosabb lett az ágyúdörgés. A románok tüzeltek a Tisza túlsó partjáról. A mieink meg eminnen viszonozták. A vízen több vörösmonitor védte a partot. Ott úszkáltak alá-föl, s közben a hajóágyúkból tüzeltek a románokra.*”²⁸ Az ágyúzásnak esett áldozatul a város északi részén elhelyezkedő nagyréti hajóhíd is. A 12 hajóból álló átkelőből a román tüzérség kilencet elsüllyesztett, hármat megrongált, ezzel is meggátolva a folyón való átkelést. A híd darabjait a folyó sodrása magával ragadta és azokat a hídmester – a harcok miatt – már nem tudta megmenteni. A román hadsereg – a vízi átkelés megakadályozásának érdekében – a Tiszában aknákat helyezett el, amelyek a magas vízállás következtében elszabadultak és az év végén a folyó sodrásával útnak indultak lefelé.²⁹

Június 20-án délután a román hadsereg járőreivel újabb csatározásra került sor, de a vöröskatonák visszaverték őket. A harcokba ismét beavatkozott a páncélvonat is, amely a hídon átkelve erős ágyútűzrel zúdított a román állásokra. A páncélvonat további támadásainak megakadályozása miatt a román katonaság aznap felrobbantotta a híd Szentes felőli részét.³⁰ Július 18–19-én a lakosok újra puskalövéseket hallhattak a város széle felől. A vöröskatonák

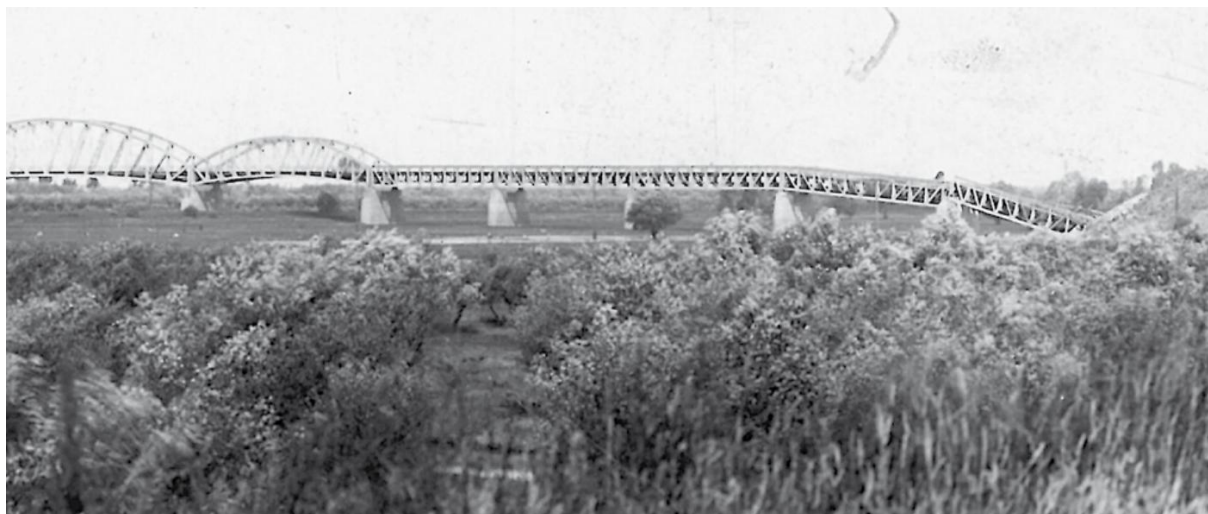
²⁷ A román megszállás hozta harcoknak Csongrádon hét civil áldozata volt. Adataikat lásd Perczel 2026. 202.

²⁸ Szíjjártó Pál visszaemlékezése. I. Sándor 1969. 127.

²⁹ Perczel 2021b. 133–134.

³⁰ Fogarassy 1966. 345.

géppuska és gyalogsági tűz fedezetével átkeltek a folyón, ott elfoglalták a hídfőállást és másnap egy román támadást is visszavertek.³¹

Az 1919-ben felrobbantott Tisza-híd Csongrád és Szentés között (Kosztá József Múzeum Történeti Adattár: 86-95/48)

A Tiszai offenzíva harcai a térségben (1919. július 20-26.)

Miközben a román csapatok elfoglalták az egész Tiszántúlt, április 27-én a csehszlovák csapatok is átlépték a demarkációs vonalat és május 2-án elfoglalták Miskolcot. A Tanácsköztársaság vezetői május 9-én ellentámadást indítottak a Felvidék irányában. A támadás sikeres volt, a vörös csapatok rövid idő alatt felszabadították az északi területeket, Miskolcot, Kassát és Eperjest. A sikeres térfoglalást azonban az antant beavatkozása megállította. Clemenceau követelte a magyar csapatok visszavonását, cserébe a román hadsereg visszavonulását ígérte a demarkációs vonal mögé. Kun Béla döntése nyomán a Vörös Hadsereget visszavonták a Felvidékről, azonban a román csapatok nem mozdultak a Tisza vonaláról. A magyar parancsnokság július 3-án hiába követelte a román csapatok visszavonását, a román főparancsnokság utasítására azok a helyükön maradtak. E döntést Ferdinand Foch marsall, a szövetséges hadsereg főparancsnoka is tudomásul vette, és megerősítette a román felet, hogy Magyarország lefegyverzéséig maradjanak a Tisza vonalán. Ugyanakkor az antant hatalmak a Tanácsköztársaság fegyveres megdöntésére készültek. Párizsban a Legfelsőbb Tanács 1919. július 11-i döntése nyomán Foch marsall megkezdte a támadás előkészületeit, melyhez Constantin Prezan tábornok, a román hadsereg vezérkari főnöke teljes támogatását

³¹ Fogarassy 1966. 348.

ajánlotta fel. Mivel a román csapatok nem kezdték meg hátrálásukat, a magyar hadseregarancsnokság is intézkedett a román hadsereg elleni támadás kidolgozásáról.³²

A Vörös Hadsereg tiszai offenzívája végül 1919. július 20-án hajnalban indult meg. A támadás Tokajnál, Poroszlónál, Szolnoknál és Csongrádnál kezdődött, összesen 72 zászlóaljjal és 88 üteggel, ami 31 ezer puskát és 311 löveget jelentett. A Tisza túlsó partján álló, Mărdărescu tábornok vezénylete alá tartozó román hadsereg 92 zászlóaljból, 58 lovasszázadból, valamint 80 és fél ütegből (60 ezer puska, 12 ezer kard és 322 löveg) állt, vagyis jelentős túlerőt képviselt.³³ A román szakirodalom szerint a magyar oldalon 60 ezer jól felszerelt katona állt készenlétben, míg a román oldalon 90 ezer katona állomásozott.

A tiszai offenzíva déli frontján a Csongrádnál állomásozó 2. hadosztálynak a tervek szerint a Szentese–Orosháza vonalon Békéscsaba felé kellett előretörnie. A támadásban részt vett a 30. gyalogezred mindkét zászlóalja, a bácskai 15. vörös ezred és a 32-es pesti zászlóalj, akik a Körös torkolatnál és a vasúti hídnál helyezkedtek el. A bácskai ezred egy 80 fős műszaki századának volt a feladata a hídon való átjutás biztosítása és a rohamcsapatok lőszerrel való ellátása. Az átkelés veszélyes feladat volt, mivel a román katonák a híd Szentese felőli pillérjét felrobbantották, amely lezuhanva a vasúti és a közúti átjutást ellehetetlenítette.³⁴ Az átkelést a déli frontszakaszon három ponton kísérelték meg a magyar csapatok: Csongrád Körös-torok környékén, a felrobbantott Tisza hídon és Mindszenttel szemben.

Az áttörés végül július 21-én hajnalban, 10-12 km szélességben, heves ágyútűzzel vette kezdetét. Az ágyútűz a román állásokra irányult és pontos találatokat eredményezett, melyek elpusztították, illetve elűzték a román csapatokat. A lövések ugyanakkor fedezőtűzként szolgáltak, félelmet keltő hatásuk pedig hozzájárult a román védelmi állások hátra vonásához. A Körös toroknál lévő egységek csónakokon, tutajokon keltek át a túlsó partra: *„Előbb csak egyes ütegek szólaltak meg itt-ott. Azonban mindig gyorsabb és gyorsabb lett a tüzelési tempó, végül valóságos gyorstüzeléssé alakult át, amelyben vészesen sivatottak bele a 30 és feles üteg lövedékei. Egyszerre elhallgatott az ágyútűz, akkor már a gerendákból összetákolott tutajokon a bácskai ezred a Tiszazug felé közeledett, s az ágyútűz helyett a gépfegyverek tömegeinek ta-ta-tá-ját hallottuk, majd kis idő múlva a bácskai ezred egetverő „hurra” kiáltása jelezte a partraszállást.”*³⁵ írta le a szemtanú Jócsák. A Köröstől délebbre, a hídnál a műszaki alakulat segítségével sikerült az átkelés. A műszakiak a támadás előtt elkészítettek egy hosszú és széles

³² Perczel 2026. 62–63.

³³ Fogarassy 1988. 10–11.

³⁴ Katona Antal visszaemlékezése. HL I.133. 133/85. Katona Antal: A szentesi csata.

³⁵ Jócsák Kálmán: Egy élet a harcok tüzeiben. PIL V. 867. 109. öe. 334.

pallókból szerkesztett átkelőt, amelyet az ellenéges golyózápor közepette helyeztek el a leszakadt hídrész fölé. „Megindult a támadás. Én azt a parancsot kaptam, hogy tíz emberrel az előre elkészített gyaloghídat vigyük és helyezzük el a felrobbantott hídrésznél a víz fölé. Én léptem elsőnek a hídra. Utánam az emberek a hidat hozták golyózáporban. A víz fölött elhelyeztük, a parancsot végrehajtottuk.”³⁶ emlékezett vissza a vakmerő átkelésre egyikük. A későbbi háborús akciófilmekbe illő vállalkozásról a másnap ott áthaladt Jócsák is elismerően szólt: „A hídon való átkelésnél borzadva láttam, hogy micsoda vakmerő vállalatba bocsátkozott a tüzéség, amikor az utolsó felrobbantott pillér és a part közötti szakaszon cirka 45 fok eséssel, s ugyanolyan emelkedéssel mutatkozó ideiglenes részen át rohant.”³⁷

A kezdetleges átkelő bevált, alkalmasnak bizonyult a vöröscsapatok átjutására. A Tiszántúlt visszafoglaló első katonák a rohamszázad tagjai voltak, akik miután elfoglalták a Szentes felőli hídfőt, megkezdték a város megközelítését a Kurca folyó³⁸ vonalában. Azonban a lőszerhiány megakasztotta az előre jutásukat, és megálltak. Időközben, reggel 7 órakor a román csapatok az első meglepetést követően, Magyartés délebbre húzódó külterületén, a Kurca mellett három helyen is visszatámadtak, de a vörös katonák hősie ellenállása miatt végül nem jártak sikerrel. A lőszer utánpótlásának hiánya miatt a vörös katonák kezdeti térfoglalása komoly veszélybe került, majdnem ismét elveszett a híd, a helyzet nagyon feszültté vált. A román támadás kezdetben visszaűzte a magyar katonákat, akik – muníció híján – megkezdték a hídra történő visszavonulásukat. Ekkor a híd csongrádi oldalán egy hadnagy intézkedett és visszaparancsolta a menekülőket. „Parancsot adott minden felszerelés eldobására. Mindenki sok lőszert és fegyvert vegyen magához. Megyünk támadásba. [...] Mikor átértünk a harc kb. 150-200 méterre volt a hídfőhöz.”³⁹ Az egész napos kemény harc végén a vöröskatonák végül elfoglalták a Kurca vonalát a Köröstől egészen Szentes határáig. A súlyos Kurca parti harcokra így emlékezett egyikük, Szíjjártó Pál: „...megindult a támadásunk. Vagy 3 km-re nyomultunk előre. A szentesi Kurca partján ugyancsak beástuk magunkat. A rajok közt igen nagy, mintegy 200 lépés üres térség támadt. Nem valami biztonságos, de nem gondolkodtunk rajta, bíztunk magunkban. [...] Nem tudom, hogy mi okból, kinek a hibájából volt, de utánpótlást nem kaptunk lőszerben. Azt a kevés töltényt eltüzeltük, amit magunkkal hoztunk, azután már a románoktól elszedett vagy elhányt töltényeket rakosgattuk egyenként a puskába, azt lödöztük régi

³⁶ Katona Antal visszaemlékezése. HL I.133. 133/85. Katona Antal: A szentesi csata.

³⁷ Jócsák Kálmán: Egy élet a harcok tüzeiben. PIL V. 867. 109. öe. 335.

³⁸ A Kurca a Tisza mellékága, amelyet a 19. század végi folyószabályozáskor mesterséges csatornává alakítottak. A csongrádi Körös-toroktól délre válik ki a Tiszából, keresztülfolylk Szentesen és Szegváron, majd Mindszentnél torkollik a Tiszába.

³⁹ Katona Antal visszaemlékezése. HL I.133. 133/85. Katona Antal: A szentesi csata.

gazdáikra. [...] A Kurca parton egyre fogytunk, lőszer meg nem volt. Úgy történtek nélkül is rohamoztunk az ellenséges állásokra.”⁴⁰

A hídfő elhagyása után a román csapatok fokozatosan behúzódtak Szentesre és 100 szekeret rendeltek a főtérrre, melyeken reggel szándékoztak elmenekülni. A város visszafoglalása másnap, július 21-én reggel kezdődött. A 15. gyalogezred katonái átkeltek a Kurcán és a vasúti töltés tövében, a Nagyhegy szőlői felől közelítették meg a várost. A 38. gyalogezred két zászlóalja nyugati irányból az utcákon keresztül érkezett, míg a II/68. zászlóalj Szegvár felől a vasúti pályaudvar felé kezdte meg a város felszabadítását. A román katonák a Kossuth és a Rákóczi utcákon át, harcok közepette menekültek ki a városból. A menekülő román gyalogos katonákat a vásártéren – ma az Apponyi téri lakótelep környéke – a vöröskatonák bekerítették és erős géppuskarüzet zúdítottak rájuk.⁴¹ A város reggel 9 órára felszabadult, épületei a lövöldözések után nagyrészt sértetlenek maradtak,⁴² azonban a harcoknak katonai⁴³ és polgári áldozatai is voltak.⁴⁴ A csongrádi, kiskunfélegyházi és kecskeméti kötelékekből álló vörös egységeket a lakosság ujjongva fogadta. A városból addigra már sok mindent elszállítottak a románok, a pályaudvaron készen álltak a gabonaszákok, hogy elvigyék a termést. A foglyul ejtett román katonák elmondása szerint legfőbb szándékuk az volt, hogy az általuk megszállt területen learatott gabonát gyorsan kicsépelessék és minél előbb Romániába szállítsák.⁴⁵

⁴⁰ Szíjjártó Pál visszaemlékezése. I. Sándor 1969. 127.

⁴¹ Pataki 1969. 80–81.

⁴² Szentes Felszabadulása. *Vörös Ujság*, 1919. július 26.

⁴³ A szentesi levéltárban őrzött halotti anyakönyvekben négy román katona és egy vöröskatona áldozat neve is szerepel. A halál okaként haslövés, fejlövés, tüdőlövés volt feltüntetve.

⁴⁴ A román megszállás hozta harcoknak, kivégzéseknek és rablógyilkosságoknak összesen 43 civil áldozata volt Szentesen. Adataikat lásd Perczel 2026. 307–310.

⁴⁵ Téglás Ödön: A csongrádi átkelés története. Szentes felszabadítása. A vörös hadsereg már Szentesen túl folytatja az előrenyomulást. *Csongrádi Proletár*, 1919. július 23. 1–2.

korozott, és elvette a magyarokat. A katonák teljesen át vannak itatva attól a meggyőződéstől, hogy más kibontakozás nincs, mint egy tisztességes szocialista gazdasági alakulás, megfélemlítő politikai hatalom mellett. Zágrábban és több más horvát városban a forradalmárok megrohanták a fogházakat, a foglyokat kiszabadították, följegyeztették és a forradalmi alakulatok közé sorozták.

A posta, telefon, sűrűgőny és vasúti közlekedés egész Horvátországban szünetel.

A horvát parasztmozgalom

Kaposvárért jelenik Barcsi jelentések szerint Horvátországban már hetek óta erős agitáció folyik az ellen, hogy horvát parasztokból álló külföldi menjen Párisba, ahol ezek a horvát nép érdekeit képviselnék. Ennek a küldetésnek feladata lenne továbbá fölvilágosítani az illetékes entente köröket, hogy a horvátok radikális republikánus érdekeit, akik hallani sem akarnak arról, hogy a szerb királyság uradna alá jussanak. A horvát kommunista párt lapja, az Istia valóságával vesztő szerepet tölt be a parasztmozgalomban.

A marburgi lázadás részletei

Greif, július 24. A marburgi zavargásokról az azk elisményeiről a következőket jelentik:

A szlovének és szerbek között már rég óta éles ellentét fejlődött ki. A szerb katonaság ugyanis azt követelte, hogy a szlovén csapatok is szerb disztinkciókat viseljenek egyenruhájukon. Ezt a követelést a szlovének kerekben visszautasították. Nehány nappal azelőtt egy jogoszláv zászlóaljnak Marburgból Karintiaha kellett volna elvonulnia. A katonák azonban onnakodtak a paraszot fellépteni, amit azal indokoltak, hogy a háborúnak vége és nem hajlandók nekik nem megfelelő érekekért várniuk ottani. E határozott kijelentés után a zászlóaljat internálták. A lázadás jellege egyelőre még csak a szerbek és a szerbített szerb dinasztia ellen fordult, de már érezhető volt, hogy a lázadásnak osztályellenes jellege van.

Néhány héttel ezelőtt a jugoszláv kormánybiztos, Pfeifer fölhívta a város lakosságát, közzöttük természetesen a németeket is, Péter király születésnapjának megünneplésére. Válasz erre a fölhívásra az volt, hogy a szlovén katonák Marburgban Péter király születésnapján a jelvényt, amelyen a király arcképe látszott, letépték egyenruhájukról, ledobták és a köztársaságot ültetve, vonultak végig az utcákon.

Legújabb értesítések szerint a városban még nem állott helyre a nyugalom, az ott tartani kell újabb összetűzéseket, minthogy a szerbeket a horvátok kiszorították a városból. A szerbek azonban a várost minden irányból ellenőrző hatalmukba akarják keríteni. — Egy másik jelentés szerint a marburgi zavargásokot egy újabb erő idézte elő, a balhaci szociáldemokrácia Napról című lap szerkesztője, aki hevesen támadta a kapitalizmust, annak néprontó törekvéseit és hitványát. Beszédét végén a köztársaság kiküldetését ajánlotta a gyűlésnek. A beszéd hatása alatt a katonák földrajztak és azokat a tisztakat, akik éltették Péter királyt, lelőrogták. A tiszték erre több katonát lefegyvereztek. E katonák kibontakozása érdekében ült ki a lázadás, azután azután

fokozódó hevesességgel folytatódott és nagyrángva fejlődött.

Triesztben is zavargások voltak

A Neues Wiener Tagblatt július 24-iki száma jelenti, hogy ott a drágaság miatt nagy zavargások voltak, amelynek során

Az oroszországi ellenforradalom vereségei

Kien, július 24. Az ukrán szovjet hadsereg jelentése: Luck környékén az ellenség támadásai következtül összerúgtak. Votociek környékén csapataink támadásba mentek át és az ellenséget visszaverték. A Kubin, Karabarska, Tomasevka, Strakovec és Pokutine vonalra Jamerina vidékén elfoglalt Jarohenka, Besnovec és Tatarszovka városokat. Besszarabiában az ellenség fokozott földértő tevékenységet fejt ki. Charkov környékén csapataink offenzívába léptek.

Forrongás a Kaukázusban

Kien, július 24. A Kaukázus vidékén, különösen Mingreliaiban és Georgiában újra feléledt a forradalom. A bakui választásokon a kommunisták győztek, a szociáldemokraták pedig nagy veszteséggel szenvedtek. A strájk még mindig tart.

rá az első áldozat egy 19 éves lány volt, akit a katonák sorozták megölt. A feldühödött tömeg a katonákra központi zúdított és két tisztet megölt. Az eset következtében a városban kihirdették az ostromállapotot.

Szibériában terjed a szovjeturalom

Peterov, július 24. Szibériai menekültek jelentik, hogy Tomsk kormányzóóságában nyolc föltek csapat egységei teret szorítottak. Jelenleg városában öt Krasnojarsk kerületében négy Irkutsk területén pedig hat bolszevista alakulat és lovaszereg áll, akik időnkint megrohanják az ellenforradalmárokat által tartott vasúti pontokat, elkergetik az ellenséget és mindenütt szovjet-közigazgatást vezetnek be. Politikai tekintetben Szibériában most már csak két irány létezik: bolszeviek és fekete bandák. A közbúlsó pártok teljesen eltűntek. Csak a szakszervezetekben érezhető még a menszevieknek győnye befolyása.

Szentes felszabadulása

A megyei és városi direktoriumok bevonulása — Részletek a román rémuralomról

Szentes, július 25.

(A Vörös Újság tudósítójának telefonjelentése.) A Vörös Hadsereg ellenállhatatlan offenzívájának hatására a románok hétfőn visszavonultak és elmenekültek Szentesről. A város felszabadult népe hétfőn délután boldog örömmel és határozott lelkesedéssel fogadta a Vörös Hadsereg bevonuló politikai megbízottait és a visszafutó megyei és városi intézmények tagjait.

A megyei és szentesi direktorium Congrad felől Feldmann elvtárs hadosztály politikai megbízottjával és Horváth elvtárs, dandár politikai megbízottjával együtt délután öt órakor érkeztek Szentesre. A város proletár népe az egész utcánál sorfalba tömörülve hársány ellenzettel és mámoros ünnepességgel fogadta a Vörös Hadsereg politikai megbízottait és a visszafutó direktoriumi tagokat. A házakon vörös lobogó lengett és minden proletár vörös szalagot viselt.

A bevonulás után a proletárlétszám impozáns gyűléssé alakult a város háza előtt. A visszatért szentesi munkástanács részéről Arvai, Király, Török és Bereczky elvtársak szólaltak fel, a Vörös Hadsereg nevében Horváth politikai megbízott mondott lelkes határozat beszédet, majd Jóska Kálmán elvtárs, Congrad megyei tanácskongresszusai képviselője mondott beszédet, amelyben rámutatott arra, hogy a szlovén román uralom alól való felszabadulást a Vörös Hadseregnek köszönhetik a szentesi proletariátus és felszabadított minden dolgozó, hogy segítse a Vörös Hadsereg nagy felszabadító munkájában és álljon be a Vörös Hadsereghez. Jóska elvtárs beszédét szűn kitérő válasza lelkesedéssel fogadta Szentes proletár népe és már a megyei

létszám igen nagy számban jelentkeztek a Vörös Hadseregbe való felvételre. Mindenki lelkes hévvel kész részt venni a tisztánlatnak a román bejárat rablóhadat való megállításában és örömmel vállalt részt a dolgozóknak igazságos társadalmának kiépítésében.

Annál érthetőbb ez a lelkesedés, mert a megszálló románok garázdálkodása és zsarnoksága nem ismeret határt. A románok semmi sem hoztak Szentesre, viszont a megszállás ideje alatt minden elmozdítható értéket elvittek onnan. Elrabolták a cséplőgépeket, és egyéb gazdasági gépeket, a malomokat lezerelték, a középületeket kifosztották és a villanytelep csupán azért maradt sértetlen, mert oly nagy erővel és váratlanul történt a Vörös Hadsereg támadása, hogy már nem volt idejük a lezerelésre. Az élelmiszerkészleteket és az állatállományt is rendkívül erősen megrongálták.

A megszállás ideje alatt a botozás napirenden volt Szentesen. Ezzel a rendszerrel közigazgattak. Több asszonyt is megbotoztak.

Ez többi közt megértendő, hogy egy asszony hadisejéért kért a város parancsnokságot. Megkérdezték tőle, mennyit akar huszonötöt-e vagy ötvenet. A szegény asszony azt hitte, hogy Kironákról van szó és ötvenet kért. Erre huszonötöt verettek rá és kedélyesen azt mondták, hogy a további huszonötért másnap jöjjen el. Azok közül az elvtársak közül,

akiknek a munkásmozgalomban valami vezető szerepe volt és Szentesen maradtak, hármasukat elfogták és interjúalták őket.

Közül volt Boldizsár Imre elvtárs a földmunkás mozgalom ismert

őreg harcosa. Elfogták néhány asszonyt is, ezek közül Nitráné elvtársnőt elfogatása után onnan-ot nagyon kezeszti mindennap menbolodták, kinttől azért, mert nem elad tisztesen tudván nyulakozott a román királyi családrol.

A románok minden erővel elősegítették, hogy a diktatúra előtti ellenforradalmi vezetés ismét átvessze a város ügyeit. A régi városi tisztviselőket visszahozták. Közülük Zilahy Kálmán rendőrfőkapitány is, akit pedig még a barzsoadiktatúra idején elmozdítottak állásából, igen sok-sok visszahoztak. Leoltított inszignia a városba a szociálisták kormányán egyik megbízottja is és

visszahelyezte állásába dr. Nagy Sándort, az elmebajos alapítót, sőt a városzertó dühöngő értelmek ismert beteg embert főispánként teadókkel is megbízták.

A románok menekülésével egyidejűleg a szolgálatukba állt ellenforradalmi katonák, szakszervezetek, mintegy hatvanan szintén megszöktek a városból.

Szentes városa az utolsó napok nehéz ágyúharcaid dacára is teljesen sértetlen maradt,

csak egy-két gránátövés érte a város szélét. Bár a romának túlzásrigi megjelölője a református templom tornyában volt elhelyezve, a Vörös Hadsereg tüzésége mindazonon meg akarta kímélni a várost. Ezzel szemben a románok Csönaródot állandóan tűz alatt tartották és több száz gránátot és szegnyelt lőttek a városra. Egyik hősi repülőnk, a románok menekülése alkalmával egész alacsony szálit le a román csapatok fölé és heves puskatűzekben gépfegyverrel és bombákkal zavarta elvonulásukat.

A városban a tanácsköztársaság rendje teljesen helyreállt. A Csöngrádi Proletár című napilap, amely a román megszállás alatt szünetelt, csütörtökön újra megjelent. A megyei szociálistá-kommunisták párt és az összes szakszervezetek vezetőségi tagjai ma tartják első gyűléstüket.

Az angol burzsoázia gazaágai Irországban

Tanulmányt az angol kultúra körül — Acélketrecben éheztek és ülteltek a politikai foglyokat

Az amerikai írek hűdvalóleg egy bizottságot küldöttek Párisba azzal a megbízatással, hogy ez a bizottság képviselje Irország érdekeit a békekonferencián. Tekintettel arra, hogy az írek jelentős részét teszik az Egyesült Államok népeinek, Wilson pártfogása fogadta az iri küldötteket. Valószínűleg Wilson ajánlásának köszönhetik a bizottság tagjai, hogy engedélyt kaptak Lloyd George-tól, hogy bejárják Irországot. Az iri tanulmányt eredményéről most számol be a küldetés hivatalos jelentése. A sziget katonai megszállását már a ható kikötése előtt meg lehetett állapítani. Az összes kikötők és a part mentén horgonyzó hajók telve vannak fegyveres katonákkal. Leutazásunk előtt módunkban volt megállapítani, — mondja a jelentés, — hogy az irországi angol hadsereg száz ezer emberből áll. Ez a hadsereg páncélos autómobilokkal, tankokkal, ártánerővel, horg-

Aznap még a város külterületén folytatódtak a harcok, mivel a román csapatok háromszor is megpróbálkoztak az ellentámadással. A várostól északra, a Tési-major irányából, a Kurca túlsó partja felől intézték támadásaikat, ám a vörös csapatok sikerrel elhárították azokat. A magyar csapatok a vasútvonal mellett foglalták el védekező állásaikat, és megerősített járőröket küldtek keleti irányba, Pusztaszentlászló térségébe.⁴⁶ Másnapra, július 22-ére már nagyjából helyreállították a folyón átívelő vashíd Szentes felőli pillérét, melyen megindult a magyar csapatok átkelése. A későbbi jelentések arról számoltak be, hogy a lelkes szentesi fogadtatás ellenére a vöröskatonák fosztogatni kezdtek, és gyilkosságokat is elkövettek.

A román katonák felszerelésük nagy részét hátrahagyva elmenekültek. A vörös csapatok egyebek mellett egy egész ezredirodát, 22 géppuskát, 300 rohamsisakot, több százezer töltényt, sok fegyvert és ruházati felszerelést zsákmányoltak.⁴⁷ Az eldobált fegyverek és a fejvesztett menekülés látszatának ellenére a visszavonulásuk tervezett is lehetett, mivel tudtak a magyar támadásról. Az antant kémhálózata olyan jól működött, hogy már korábban birtokukba jutott a Vörös Hadsereg támadási terve. Erről tanúskodik Franchet d'Espèray tábornok Foch marsallhoz küldött távirata is: *„Meg vagyunk győződve, hogy a magyar offenzíva már kezdetben össze fog omlani. Már tegnap jelentettem, hogy az összes képzelhető ellenintézkedést megtettem, különben a vörös hadsereg hadrendjének másolatát már Komlós ügynök elhozta nekünk. Ezzel teljesen tájékozódva vagyunk a Magyarországon történő eseményekkel. Ha a magyar offenzíva megindul, visszavonulunk a demarkációs vonalig. A vonalra megérkezve, fogjuk az ellentámadást megindítani.”*⁴⁸ A román hadsereg, értesülve a magyar támadásról, július 19-én hátravonta csapatainak nagyobb részét, majd pár nap múlva ellentámadást indított.

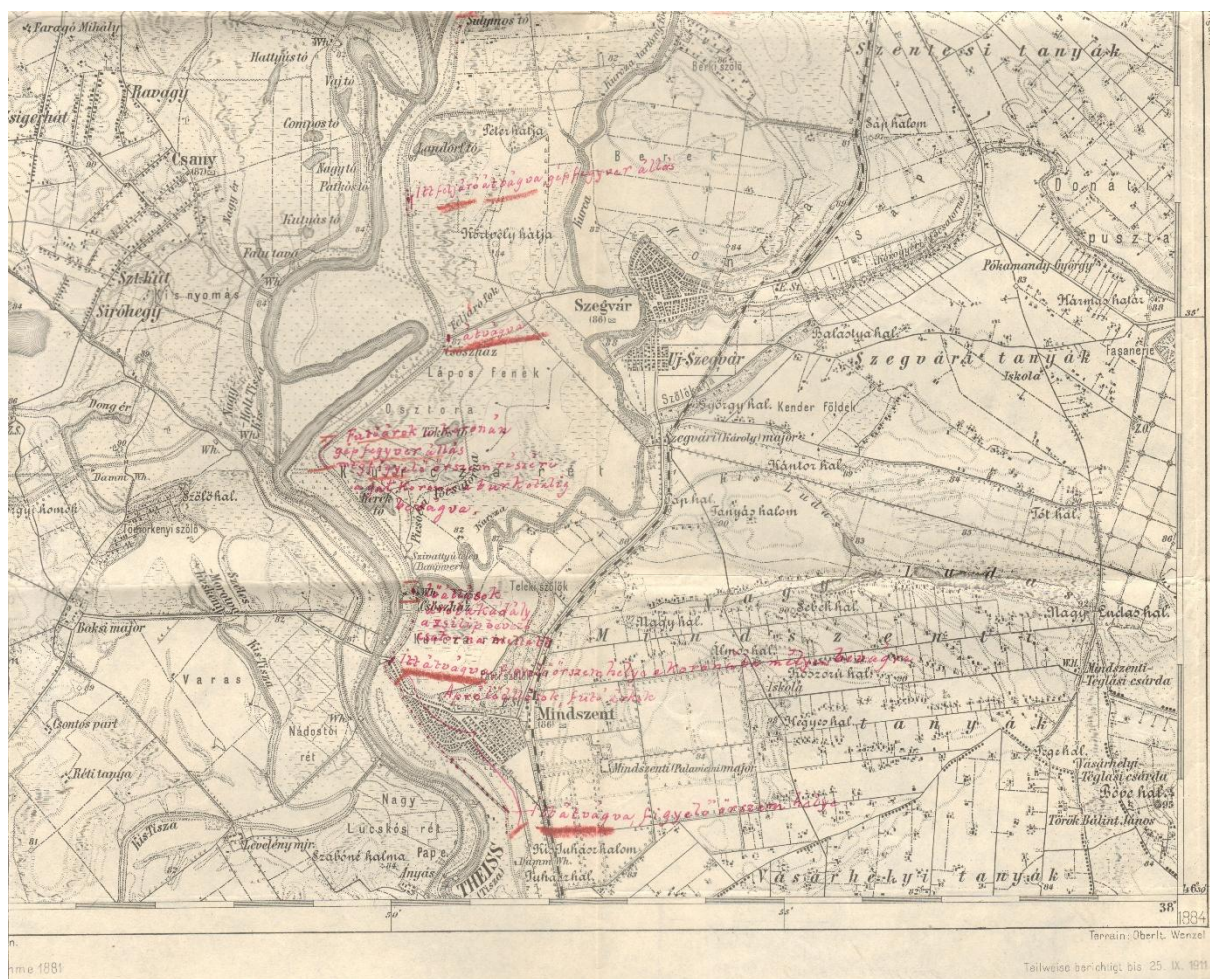
Miközben Szentes visszafoglalása zajlott, a frontvonal legdélebbi pontján is sikerült a vöröskatonák átkelése, az offenzíva 20-án reggel Mindszentnél is megkezdődött. Mielőtt a folyón való átkelést megkísérelték volna, a Vörös Hadsereg ott is ágyútűzet zúdított a községre. A lövedékek az iskolákban, a templomban, a községházában és az uradalmi épületekben is jelentős károkat okoztak. A tüzelés után néhány száz vöröskatona a községtől északra, a Kurca torkolatánál lévő szivattyúháznál átkelt a Tiszán, és utcai harcok nélkül elfoglalták a községet, mivel a román katonák ellenállás nélkül elmenekültek előlük. A mindszenti átkelésnél a műszaki században harcolt Nyújtó Ferenc szakaszvezető, aki élményeire így emlékezett: *„Előző nap a halászcsonakokat a környékről, jó messziről, 10-15 km-ről is a Tisza mentén összeszedtük és ökrös szekérrel vittük éjszaka az átkelési fronthoz, hogy ne vegyék észre a másik parton a*

⁴⁶ Pataki 1969. 82.

⁴⁷ Liptai 1979. 274.

⁴⁸ MMTVD. 6/2. kötet 507.

románok. Emlékezetem szerint július 20-án hajnali 3 órakor kezdődött az átkelés. Tüzérségünk pergőtűzet adott le a szemközti partokra és kb. egyórás tüzérségi előkészítés után csónakokba szálltak a rohamisták. [...] Mikorra mi átértünk, akkorra már a román géppuskákat elhallgattatták. Azután szabadon hordhattuk át a vöröskatonákat. Amikorra mind átvittük, már megtisztítottuk az előttünk lévő terepet, sőt a komp-átjárást is.”⁴⁹ A lakosság itt is örömmámorban fogadta a magyar katonákat. A település vezetői a nyomasztó román megszállás alóli felszabadulásuk megünneplésére bált, népünnepélyt rendeztek és 1200 fő számára bőséges ebédet készítettek a vöröskatonák számára.⁵⁰

Védelmi állások 1919 nyarán Szegvár és Mindszent között. Jelzete: HL I. 89. VKF. I. csop.

15494/1920

A támadás folytatódott Hódmezővásárhely felé, erről ismét Nyújtó Ferencet idézzük:
„A románok futottak, a mieink üldözték őket. Csatlakoztunk a vöröskatonák csoportjához,

⁴⁹ Nyújtó Ferenc visszaemlékezése. I. Sándor 1969. 113.

⁵⁰ Téglás Ödön: A csongrádi átkelés története. Szentes felszabadítása. A vörös hadsereg már Szentesen túl folytatja az előrenyomulást. *Csongrádi Proletár*, 1919. július 23., 1–2.

*amelyik Hódmezővásárhelyt szabadította föl. Ahogy mindszentet elfoglaltuk, a balszárny Szegvár irányába fordult, s Szegvárt szabadította föl a románoktól. Mi Hódmezővásárhely irányába törtünk előre. Búzacsomók, búzakeresztek között mentünk, learatott búzatáblák között folyt a harc egészen Hódmezővásárhelyig. Könnyen benyomultunk a városba.”*⁵¹ Időközben a román katonák pánikszerűen elmenekültek Hódmezővásárhelyből Orosháza felé, és a vöröskatonák egy osztaga július 21-én bevonult a városba. A város visszafoglalása azonban nem tartott sokáig, mivel a román ellentámadás már este megkezdődött. A román hadsereg komoly erőket vonultatott fel a támadás során. A harcokba rendelték a déli hadseregük mindkét hadosztályát, az elmenekült 18. erdélyi hadosztályt és erősítésként megérkeztek a Békéscsabára visszavonult 1. vadászadosztály ezredei is. A város újabb román elfoglalását tüzérségi tűz előzte meg, este 6-8 gránát becsapódásáról szóltak a híradások. Az ágyúzástól megijedt lakosság elmenekült és igyekezett fedezékbe húzódni: életüket féltve házaikba, pincéikbe húzódtak. A tüzérségi előkészítést követően a román katonák bevonulása következett, melyet géppuskatüzelések követtek. A város egész éjjel hadszínterré vált a kivonuló vöröskatonák és a román katonák közötti utcai harcok miatt, melynek következtében az utcán maradt civilek közül 12 személy vesztette életét.⁵²

Másnap, július 23-án hajnalban a vöröskatonák a túlerő elől visszavonultak a Tisza felé, de a Mártély környéki tanyák között még egész délelőtt zajlottak a harcok. A lövöldözések következtében itt is több civil személy vesztette életét: volt olyan áldozat, aki csak véletlenül keveredett a lövöldözések helyszínére és a repkedő golyók eltalálták, volt, akivel gránáttalálat végzett, de a román katonák a veszteségeik miatti bosszúból ártatlan helybélieket is agyonlőttek.⁵³ A mártélyi csata után a román katonák Mindszentnél ismét elérték a Tiszát, katonáik heves utcai harcok közepette űzték vissza a vöröskatonákat a folyón túlra. A harcokról szintén Nyújtó leírását idézzük, amely által szinte magunk előtt láthatjuk a valóban megtörtént, a későbbi háborús filmekből ismert önfeláldozó hőstetteket. *„Visszavonuláskor Mindszent határában feladtuk az utolsó védővonalat, amit minden áron tartani akartunk. A románok a tüzérüteget, ami 6 ágyú volt, annyira megközelítették, hogy – mindszeinti fiúk voltak a tüzérek – a fiúk rohamtávolságra előrejöttek, nehogy az ágyúikat elfoglalják. Ott hagyták az ágyúikat, rajvonalat alkottak és puskatussal támadtak rá az előnyomuló románokra. Visszazavarták őket néhány kilométerre. Ezalatt, míg a rohamozó tüzérek a románokat feltartották, előhozták a lovakat a lovaskatonák, akik a tüzérekhez voltak beosztva, befogták az ágyúba és elrobogtak*

⁵¹ Nyújtó Ferenc visszaemlékezése. I. Sándor 1969. 113.

⁵² Földvári 2004. 20–21. Makó 2010. 61–64. Adataikat lásd Perczel 2026. 231–233.

⁵³ Adataikat lásd Perczel 2026. 268–270.

velük. Megmentették az ellenségtől az ágyúkat, sértetlenül átvitték a Tiszán. A tüérek aztán mint gyalogosok utóvédharcot folytattak. A román tüérség erősen lőtte a főutcát, tudván, hogy ez a fő visszavonulási vonal és ugyancsak lőtte erősen a kompátjárást is a Tiszán.”⁵⁴ A visszavonulás során Nyújtó Ferenc is megsérült – egy becsapódó gránáttól három repeszt és légnyomást kapott – társai egy szekéren vitték le a folyópartra. A vöröskatonák a trént hátrahagyva menekültek, az átkelésüket a komp biztosította, míg a gátról két géppuskás raj fedezte őket. „Az alatt az idő alatt ki voltunk téve annak, hogyha a románoknak sikerül följutni a gátra, valamennyiünket lemészárolnak a kompon, mert ott fedezék nincs. Ott egy géppuska elég lett volna. Azonban a két géppuska, amelynek legénysége feláldozta magát értünk, tökéletesen működött. [...] Ez az 5-6 ember föláldozta magát értünk. Amikor a románok megrohmozták őket, egyik a géppuska csövével, másik a két töltényes ládával lerohant a vízhez. Beleugrottak a Tiszába, ott fulladtak meg. Az életünket nekik köszönhattük.”⁵⁵

A román katonák a harcok során és azokat követően kegyetlen bosszút álltak a korábbi menekülésük és a veszteségeik miatt. A Mindszentnél folyó harcok során heten hunytak el a gránátlövések következtében (köztük 6 gyermek), és a községben újra megjelenő román katonák több elfogott vöröskatonát és civil lakost kivégeztek.⁵⁶ A gyilkosságok után a román katonák háromnapos szabadrablásra kaptak engedélyt, amely azonban 4-5 napon át tartott és több mint 15 milliós kárt okozott.⁵⁷

A román csapatok ellentámadása július 24-én Szentest is elérte. Aznap este és másnap a túlerő miatt a várost védő vöröskatonák kénytelenek voltak Csongrádra visszavonulni, így feladták a szentesi hídfőt, miközben a városban egész nap a tüérség és a gyalogság fedezték a visszavonulást. Az akkori harcokra így emlékszik egy volt vöröskatona: „A mi századunk, a 30. gyalogezred II. zászlóaljának 5. százada, bent volt Szentesen, a vasútállomáson inneni nagy téren. (a mai Apponyi tér környékén P. O.) Ott tüzelt egy tüézüteg – négy löveggel – a vasúton túlra. (tehát a mai Attila út és Fábiánsebestyén irányába P. O.) A mi századunk ezt az üteget biztosította. A románok átjöttek a vasúton, de az üteg nem hagyta abba a tüzelést. A románok átjöttek a vasúton, de az üteg nem hagyta abba a tüzelést. Dél lehetett amikor elhagytuk a teret, a szomszédos utcákból már román gyalogosok tüzeltek ránk. Délután megálltunk a Kurca-patak város felöli oldalán, s tüéreink most kartáccsal lőtték a patakra néző utcákat. Éjjel jöttünk át a patakon, géppuskával lezártuk a hidat, s századunk védőállást foglalt a patak innenső, szigeti

⁵⁴ Nyújtó Ferenc visszaemlékezése. I. Sándor 1969. 114.

⁵⁵ Uo. 114–115.

⁵⁶ Adataikat lásd Perczel 2026. 276–278.

⁵⁷ Domokos Árpád: Az oláhok Mindszenten II. *Mindszenti Hírlap*, 1920. április 4. 1.

oldalán. (Ez a régi közúti híd, vagyis a harcok a mai Széchenyi-liget bejáratánál és a Dózsaháznál zajlottak P. O.) *A tüzerek nem távoztak, hanem időnként kartáccsal söpörték végig a túlsó partot, csak kora hajnalban mentek el a Tisza felé. Mi maradtunk.*⁵⁸ A vöröskatonák aznap, 25-én folyamatosan harcolva vonultak vissza, védekező harcokat folytattak még a Kurca városon kívüli partjainál is. A túlerő elől azonban kénytelenek voltak visszavonulni, ezeket az elkeseredett jeleneteket így írta le Szlovák István volt vöröskatona: *„Délután 4 óra tájban a szigeten levő kukoricások között is románokat észleltünk, később a géppuskákat is behozták, s egy dombon levő tanyából lőttek ránk. Soós nevű századparancsnokom harcálláspontja a vasúti töltés hajlatában volt, erősítést kértem tőle, mert rajom háromszoros túlerővel harcolt, s félő volt, hogy bekerítenek. Lassan vonultunk vissza, amíg töltényünk volt, meg-megálltunk és tüzeltünk. A hídig kétszer akartak elfogni, de kivágtuk szuronnyal magunkat...”*⁵⁹ A magyar katonák hídon való átjutását két géppuska fedezte, később a román tüzérség belőtte és megsemmisítette őket. A következő napokban Csongrád és Szentés között ismét tüzérségi párbaj zajlott, miközben az átmenekült 2. vörös hadosztályt Kiskunfélegyháza felé tartalékba visszavonták. A szentesi harcok is követeltek civil áldozatokat és a visszatérő román katonák itt is több embert kivégeztek.

A román hadsereg pár napot várt, mielőtt átkelt volna a Tiszán, előbb tüzérségi előkészítést tett. Csongrádot július 31-én és augusztus 1-jén újra gránáttűz árasztotta el, melynek következtében számos ház megrongálódott. A Halpiac utcában a lövések egész ablaktáblákat zúztak össze, és a repeszek két halálos áldozatot is követeltek. Ezek voltak a térség akkori harcainak utolsó mozzanatai.

⁵⁸ Szebenyi József visszaemlékezése. Idézi Pataki 1969. 85.

⁵⁹ Szlovák István visszaemlékezése. Idézi Pataki 1969. 86–87.

Román katonák a csongrádi Tisza parton, 1919 nyarán. Tari László Múzeum, Csongrád. A kép leltári száma ismeretlen.

Miután a tiszai offenzíva összeomlott, Gheorghe Mărdărescu román tábornok elrendelte Budapest elfoglalását. A kilátástalan helyzetben a Tanácskormány lemondott, ezzel augusztus 1-én véget ért a 133 napos proletárdiktatúra. A megszállók fő erői augusztus 2-án reggel Szolnoktól északra átkeltek a Tiszán és a Duna–Tisza köze elfoglalása után, 4-én bevonultak Budapestre, majd az észak-dunántúli térséget is megszállták, egészen Győrig nyomultak előre.

A román hadsereg a Tiszántúlt 1920. február 25. után fokozatosan kiűrtette, Szentesről március 2-án vonultak ki. Másnap bevonultak a városba Horthy Miklós Nemzeti Hadseregének katonái (a kecskeméti ezred I. zászlóalja), akiket a lakosság örömmámorban fogadott.⁶⁰ A román hadsereg kivonulása után az újonnan felálló magyar kormányzat megkezdte a károk felmérését és a háború okozta pusztítások – épületkárok, felrobbantott hidak, stb. – helyreállítását. Országos utasítás és helyi rendelkezések után összegyűjtötték a lőszereket, amelyek különösen a harctevékenységek térségeinek közelében maradtak a földeken. Ezek országszerte több száz szerencsétlenséget, családi tragédiákat okoztak. A települések határaiban – jellemzően gyermekek által megtalált és felrobbant – bombák és lőszerek 160 halálos áldozattal jártak és sok az egész további életre kiható sérülést okoztak.⁶¹ Szentesen, ahol utcai és környékbeli harcok is voltak, több ilyen áldozat is esett. Némelyikről a sajtó is beszámolt. „Mányai Imre 28 éves fiatalember, Mátéffy László földbirtokos bérese egy eldobott

⁶⁰ Fogarassy 1973. 232. Entente missio Szentesen. *Alföldi Újság*, 1920. március 4. 1–2.

⁶¹ A szerencsétlenségek körülményeiről és az áldozatok adatairól lásd Perczel 2026.

kézigránátot talált, melyet a szemtanúk előadása szerint kíváncsiságból addig piszkálgatott, míg az felrobbant. A robbanás a földhöz sújtotta. Később még a maga lábán be tudott vánszorogni a sarkon lévő Mátéffy-házba, ahonnan beszállították a kórházba. Itt megállapították, hogy a végtagjain és a hasán szenvedett súlyos sérüléseket. Dacára annak, hogy kellő időben részesült orvosi gyógykezelésben, belehalt a sérülésekbe.”⁶² Egy városközeli tanyán ennél még súlyosabb katasztrófa történt, melyről szintén az *Alföldi Újság* tudósított: „Juhásznő látta, hogy a két Rózsa Dobos beszélgetnek egymással és a fiú átad az apjának valami vasdarabot. Pár pillanat múlva, amikor Juhásznő éppen be akart fordulni a konyhába, óriási dördülés, utána pedig füst csapott fel és a két Rózsa Dobos a földön elterült. Mint kiderült, a vasdarab egy eldobott kézigránát volt, amelyik felrobbant, a két Rózsa Dobost, apát és fiát valamint Kis Mihálynét azonnal megölte, Juhásznő a bal lábán, az édesanyja mind a két lábán, Kis Erzsébet és Mihály pedig testük más részén, de szintén igen súlyos sérüléseket szenvedtek”.⁶³ A hadianyagok összegyűjtése a gáton talált drótakadályokra is kiterjedt, ugyanakkor a gát áttöréseinek és a kialakított lövészárkok betemetésével is járt. Így, miután a Hadügyminiszter 1920 nyarán a Tisza mindkét partján megvizsgáltatta a kialakított védművek állapotát, erre válaszként megnyugtató jelentést küldött a helyi közigazgatás. A környékből beérkezett információk szerint Szentés határában, a Tisza gátján kialakított árkokat az ármentesítő társulat vízügyi szakemberei már betemették, vagy azok addigra maguktól beomlottak.⁶⁴ A háború nyomai 1920 nyarára eltűntek és megkezdődhetett a térség újjáépítése.

⁶² Halálos szerencsétlenségek. *Alföldi Újság*, 1919. augusztus 7. 2.

⁶³ Halálos szerencsétlenség. *Alföldi Újság*, 1919. augusztus 8. 2.

⁶⁴ HL I. 89. VKF. I. csop. 15494/1920. 23. doboz. Jelentés a vörös uralomból visszamaradt, Tisza menti erősítésekről, gátrombolásokról. Szeged, 1920. július 15.

Summary

The armistice that ended World War I marked the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy and, at the same time, the dismemberment of Historic Hungary, which had existed in the Carpathian Basin for more than 1,000 years. The country was gradually occupied by the armies of the successor states established by the Entente. Among them, the advance of Romanian troops proved to be the most extensive; after occupying Transylvania and the region east of the Tisza River, they took control of nearly the entire country, with the exception of the southern Transdanubia region. The Romanian occupation of Hungary from 1918 to 1920 brought the horrors and consequences of war to Hungarian society, including brutal mass murders, humiliating floggings, and the plundering of the country and its population.

The Romanian occupation began with armed clashes that also affected the civilian population, and the fighting along the Tisza River continued for several months. Those living near the front lines experienced the actual devastation caused by the shells, witnessing buildings collapsing and bridges being blown up.

In the following study, I present the military events that took place along the southern section of the Tisza River in the summer of 1919, drawing on newly discovered archival and museum sources as well as the recollections of contemporary participants.

Források és Irodalomjegyzék

Levéltári források

Hadtörténeti Levéltár (HL)

I.89. VKF. Vezérkari Főnökség iratai

I.133. Visszaemlékezések Gyűjteménye

Kossuth Múzeum (KM) Cegléd

Történeti Adattár (TA)

Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára, Csongrádi Levéltára (MNL CSVML CSL)

V.73.b. Csongrád város, 1880-1923-ig nagyközség polgármesterének, ill. főbírájának iratai. Közigazgatási iratok

Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL)

V. 867. Személyi Gyűjtemények, visszaemlékezések

Sajtóforrások

Alföldi Újság 1919, 1920

Csongrádi Proletár 1919

Mindszenti Hírlap 1920

Vörös Újság 1919

Irodalom

Bernád 1991b.

Bernád Dénes: A Román Királyi Légierő első magyarországi hadjárata *Aero História*. 1991. 39–46.

Czirók 2011

Czirók Zoltán: Az első légiháború Magyarország felett – 1919. *Hadtörténelmi Közlemények* 2011/2. 335–364.

Fejér–Kiss 2008

Fejér László – Kiss József Mihály: 88 éve történt. A Tanácsköztársaság tiszai árvize. In: Bagi Gábor et al. (szerk.): *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve XVII.* Szolnok, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2008. 333–337.

Fejér–Kiss 2019

Fejér László – Kiss József Mihály: 100 éve történt – A Tanácsköztársaság árvize. *Hidrológiai Közöny* 2019/1. 63–68.

Fogarassy 1966

Fogarassy László: Adatok a magyarországi román hadszíntér történetéhez (1919. május 2. – 1919. június 19.) In: Komáromy József (szerk.): *A Herman Ottó Múzeum évkönyve VI.* Miskolc, Herman Ottó Múzeum, 1966. 335–353.

Fogarassy 1973

Fogarassy László: A Horthy-hadsereg bevonulása a Tiszántúlra. In: *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve*. 1973, 221–240.

Fogarassy 1988

Fogarassy László: *A magyarországi Tanácsköztársaság katonai összeomlása*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.

Fogarassy 1990b

Fogarassy László: Háború hadüzenet nélkül. (Hadműveletek Magyarország területén a páduai fegyverszüneti egyezménytől a soproni népszavazásig). II. rész. *Soproni Szemle* 1990/4. 289–312.

Földvári 2004

Földvári László: *Román megszállás és terror Hódmezővásárhelyen 1919–1920.* Hódmezővásárhely, Norma Kiadó, 2004.

Gát 1979

Gát László: Csongrád 1919-ben. In: Bálint Gyula (szerk.): *Mozaikok Csongrád város történetéből*. Csongrád, Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat, 1979. 47–119.

Géczi–Labádi–G. Tóth 1987

Géczi Lajos – Labádi Lajos – G. Tóth Ilona (szerk.): *Csongrád megye évszázadai. Történelmi olvasókönyv II. Az önkényuralomtól a Tanácsköztársaság leveréséig*. Szeged, Csongrád Megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya és a Csongrád Megyei Levéltár, 1987.

I. Sándor 1969

1918-1919 Ceglédén (Tanulmányok és visszaemlékezések) Szerk.: I. Sándor Ildikó. Cegléd, 1969.

Liptai 1979.

Liptai Ervin: *Vöröskatonák előre! - A Magyar Vörös Hadsereg Harcai 1919*. Budapest.

Makó 2010.

Makó Imre: A vörös offenzíva és a román megtorlás Hódmezővásárhelyen 1919-ben. In: Herczeg Mihály – Kovács István – Kruzslicz István Gábor – Varsányi Attila (szerk.): *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2009*. Hódmezővásárhely–Budapest, Máyer Nyomda és Könyvkiadó, 2010. 57–88.

MMTVD 1959.

A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai. Szerk.: Gábor Sándorné, Hajdu Tibor, Szabó Gizella, Milei György, Práger Miklós. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

Nagy 1996

Nagy István: A község élete az 1918–1919. évi forradalmak idején. In: Juhász Antal (szerk.): *Mindszent története és népélete*. Mindszent, Mindszent Város Önkormányzata, 1996. 215–228.

Pataki 1969

Pataki Ferenc: A ceglédi vörös munkászászlóalj története. In: I. Sándor Ildikó (szerk.): *1918–1919 Ceglédén*. Tanulmányok és visszaemlékezések. Cegléd, Kossuth Múzeum, 1969. 59–92.

Perczel 2021a

Perczel Olivér: Román megszállás Szentesen, (1919-1920) In: Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc (szerk.) *Lokális Trianon 1. kötet. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben 1918-1920*. Szeged, 2021. 99–126.

Perczel 2021b

Perczel Olivér: Csongrád román megszállása, 1919-1920. In: Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc (szerk.) *Lokális Trianon 1. kötet. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben 1918-1920*. Szeged, 2021. 127–145.

Perczel 2024

Perczel Olivér: *Egy megszállás anatómiája - Román világ Magyarországon 1918–1920*. Jaffa Kiadó. Budapest, 2024.

Perczel 2026.

Perczel Olivér: *A román-magyar háború és a román megszállás magyar áldozatai (1919–1920)*. 3. kiadás. Erőszakkutató Intézet. Budapest, 2026.

Ormos 2020.

Ormos Mária: *Padovától Trianonig. 1918–1920*. Kossuth Kiadó. Budapest, 2020.